

Louvre Müzesinde Bulunan Gaziantep Yöresine Ait Hitit-Geç Hitit Eserleri

İbrahim ÜNGÖR (*)

Özet: Tarihin ilk dönemlerinden itibaren eski dünyanın en önemli merkezlerinden biri olan Gaziantep, Eskiçağ Tarihi açısından oldukça değerli bir bölgedir. Bu bölgenin en önemli parçalarından birisi, Amanos Dağları eteklerinde yer alan İslahiye Ovası'dır. Daha Sümerler zamanında varlığı bilinen Sedir Dağları (Hamanu) kısmen bu yörede bulunmaktadır. Ayrıca Akkad kralları I. Sargon ve Naram-Sin'in de dikkatinden kaçmayan Sedir Dağları, kendi zenginliklerinin yanında Çukurova ve İç Anadolu'ya geçiş için önemli bir güzergâh olmuştur. Stradağlar arasında yer alan İslahiye Ovası, Mısır'a kadar uzanan önemli ve verimli bir coğrafyanın parçasıdır. Bugün de tarım ve hayvancılık açısından çok değerli bir yer olan bu ova, insanoğlu açısından tarihin ilk dönemlerinden itibaren yerleşim yeri olarak tercih edilmiş ve sürekli bir mücadele sahası olmuştur. Ova içinde bulunan ve Tilmen Höyük civarından kaynağını alan Karasu (Saluara/Saluwara), Amanos ve Kurt Dağları'nın verimli ormanları, geçmişten günümüze, insanoğlu için cezbedici olmuştur. 1878'den itibaren ise Gaziantep ve çevresinde çeşitli yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar yapılmıştır. İslahiye arkeolojik sanat eserleri ile 20. yüzyılın başlarında, işgal dönemlerinde, Fransızların da dikkatini çekmiştir. Bu çalışmaya konu olan ve Zincirli'de bulunan üç heykel, maalesef Fransızlar tarafından ülkelerine götürülmüştür. Bu heykeller hâlâ Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Louvre Müzesi, İslahiye Ovası, Sam'al, Yesemek, sfenks

Hittite and Late Hittite Products from Gaziantep District in Louvre Museum

Abstract: Gaziantep has been one of the most significant centres in the world since antiquity and it is an important region with regard to ancient history. İslahiye Plain located at the foot of Amanos Mountains is a substantial part of this region. The Sedir Mountains (Hamanu) are known to have existed even in the Sumerian era, partially falls on this territory. Akkad kings Sargon of Akkad and Naram-Sin also took an interest in the Sedir Mountains; not only a vital passage to Çukurova and Central Anatolia but also rich in resources. Located in the mountain chain, İslahiye Plain is part of an important and fertile geography reaching to Egypt. This plain, still a valuable agriculture and stock-breeding resource, has been selected as a settlement by peoples throughout history, often resulting in conflict. Karasu River (Saluara/Saluwara) in the plain, springing from the land around Tilmen Mound, and lush forests of Amanos and Kurt Mountains have attracted peoples from past to present. Surface explorations and archaeological excavations have been held in Gaziantep and its vicinity since 1878. İslahiye caught France's attention in early 20th century, during occupation with archaeological artworks. Three sculptures subject to this study which were discovered in Zincirli were unfortunately taken to France. These sculptures can still be seen in Louvre Museum.

Keywords: Louvre Museum, İslahiye Plain, Sam'al, Yesemek, Sphinx

*) Yrd. Doç. Dr., Erzinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
(e-posta: ibrahim.ungor@mynet.com / iungor@erzinan.edu.tr)

Giriş

Bulunduğu coğrafi konum itibari ile Anadolu'nun Mezopotamya ve Mısır kavşağında yer alan Gaziantep, Paleolitik Çağ'dan itibaren insanoğlunun önemli bir yerleşim yeri ve geçiş güzergâhı olmuştur. Bu yerleşim kültürü aynı zamanda günümüze kadar da kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Gaziantep, tarih öncesi çağlardan bugüne çevresinde bulunan Sakçagözü ve Dülük gibi tarih öncesi; Zincirli/Sam'al, Tilmen, Kargamış gibi merkezleri ile de tarihî dönemlerde Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasının kilit merkezi haline gelmiştir. Ayrıca bu coğrafya Kargamış, Sam'al ve Sakçagözü gibi devletlere de merkezlik yapmıştır. Yine tarihî belgelerde adından sıkça söz edilmesine rağmen lokalizasyonu tartışmalı olan Zalpa Krallığı'nın da, İslahiye Ovası'nda bir yerde, başkentinin olduğu yönünde önemli tarihçilerin görüşleri bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili çalışmalar ve tartışmalar halen devam etmektedir¹ (Ünal, 2002: 123, Ünal, 2003: 60; Ünal, 1981: 436; Forlanini, 1997: 123; Duru, 2003: 35; Miller 2001, 79 vd.; Veenhof, 2008: 16; Üngör, 2014: 111-116; Gavaz, 2006: 1-16).

İskender'in M.Ö. 333 tarihinde, İssos Savaşı'nda Pers kralı III. Darius'u yenilgiye uğratmasından sonra bölge, Suriye dahil Hellen egemenliğine girmiştir. Daha sonra M.Ö. 67'de Pompeius zamanında, Roma egemenliği başlamıştır (Mansel, 2014: 506-509, Ünal, 2006: 67-102; Üngör, 2014: 54-57).

Ülkemiz açısından bu denli önemli ve eski bir coğrafi bölge olan Gaziantep ve çevresinde 1878'den itibaren çeşitli yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar yapılmıştır. Maalesef elde edilen eserlerin en değerli numunelerinin bir kısmı yurt dışına çıkarılmıştır. British Museum'da bulunan eserler, 1878'den itibaren bu müzenin destekleri ile Kargamış'ta yaptırdığı kazılardan elde edilen eserlerdir. Bölgede yapılan yarı istihbarat yarı da arkeolojik temelli İngiliz kazıları 1911'de Thomas Edward Lawrance (Arabistanlı Lawrance) ve Woolley tarafından yürütülmüştür (Woolley, 1925: 17). Buradaki asıl amacın Kargamış'tan geçen Bağdat Demiryolu'nu kontrol altında tutarak istihbarat toplamak olduğu bilinmektedir (Winstone, 1978: 110-111). Thomas Edward Lawrance, 20. yüzyılın başlarında tüm Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu'da arkeolojik kazıları ve tarihî incelemeleri öne çıkararak istihbarat ve casusluk amaçlı çok ciddi çalışmalar yapmıştır².

1) Zalpa Krallığı, Assur Ticaret Kolonileri döneminde Anadolu ile Mezopotamya arasında gerçekleştirilen ticaret için oldukça önemli bir merkez olmuştur. Bu ticaret ile ilgili belgeler incelendiğinde yer isimlerinden bahsederken Zalpa'nın ismi Güneydoğu Anadolu'daki yerler ile birlikte anılmıştır. O sebeple biz de Zalpa Krallığı'nın M.Ö. 3. ve 2. binin en önemli tarihî coğrafyalarından olan İslahiye bölgesinde olduğunu düşünmekteyiz. Zalpa Krallığı'nın başkentinin ise ya Saluara (Karasu Çayı) yakınlarında bulunan Tilmen Höyük, ya da Son yıllarda kazısı tamamlanan Taşlıgeçit Höyük olduğunu düşünmekteyiz. Bu konu ile ilgili tartışmalar ve geniş bilgi için Gavaz'ın "Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine" adlı makalesine bk. Gavaz, 2006: 1-18.

2) Lawrance'nin bölgede yaptığı çalışmalar hakkında bilgi edinmek için bakabilirsiniz (Mack, 1976: 1 vd.).

Louvre Müzesi'nde bulunan Gaziantep ve çevresine ait eski eserlerin, müze kayıtlarına göre 1922 yılında Don du Colonel Normand tarafından Paris Louvre Müzesi'ne taşındığı belirtilmektedir. Bu eserler Geç Hitit Şehir Krallıkları dönemine tarihlenmektedir. Gaziantep ve çevresinde bulunan özellikle Hitit ve Geç Hitit dönemine ait eserler, Gaziantep Müzesi dışında, Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi, İngiltere British Museum, Berlin Vorderasiatisches Museum ve Paris Louvre Müzesi'nde dağınık bir biçimde bulunmaktadır. Gaziantep ve çevresinden çeşitli yollar ile elde edilen kültür varlıklarının Gaziantep Müzesi'nde toplanılması, tarihî şehrimiz ve ülkemiz açısından son derece önemlidir.

Bu çalışmada ele alacağımız eserler 20. yüzyılın başlarında çeşitli yollarla Fransa'ya götürülerek günümüzde Paris Louvre müzesinde sergilenen 3 heykelden oluşmaktadır. Bu üç eser, 19. Yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında çeşitli yıllarda Zincirli (Sam'al)'de başlatılan kazılar ile ortaya çıkarılan ve Yesemek'ten seçilerek götürülen eserlerdir (Alkım, 1959: 692-694; Üngör, 2014: 39-59; Duru, 2004: 1-52; Akurgal, 1998: 142-173). Bu anlamda, Yesemek Heykel Atölyesi ve Zincirli/Sam'al antik yerleşmesi hakkında bilgi vermek gerekmektedir.

I- Yesemek Heykel Atölyesi

Gaziantep İli, İslahiye İlçesi'nin 24 km. kadar güneydoğusunda yer alan Yesemek köyünün hemen doğusunda bir yamaçta bulunan Yesemek Heykel Atölyesi (Alkım, 1960: 1-10; Önal vd., 2007: 48) ilk kez, Zincirli (Sam'al)'de araştırma ve kazı çalışmaları yapan Alman bilim kurulunu yöneten Felix Von Luschan'ın bölgede yaptığı gezi esnasında 1888 yılında fark edilmiştir (fotoğraf 1). Ancak Luschan'ın 1893 yılı raporunda yayınladığı ve (Gesemek ya da Nurkhanli) olarak belirttiği bu taşocağı ve heykel atölyesinde Luschan tarafından herhangi bir bilimsel çalışma, bu ekip tarafından yapılmamıştır (Duru, 2004: 9). Yesemek Heykel Atölyesi'ni 1947 yılında ziyaret eden Kemal Balkan ve Benno Landsberger de bu merkezi "Gesemek" olarak isimlendirmiştir (Duru, 2004: 9). Ayrıca Landsberger bu merkezi Sam'al adlı yayınında "Nurhanlı" ismi ile de ifade etmiştir. (Landsberger, 1948: 1 vd.). Daha sonra Rudolf Naumann bu taş ocağını, Eski Anadolu Mimarlığı adlı kitabında Yesemek olarak adlandırmıştır (Duru, 2004: 9; Naumann, 2007: 31-36). Yesemek'te yapılan gezi ve gözlemlerin dışında ciddi çalışmalar ise U. Bahadır Alkım ve ekibi tarafından yapılmıştır. Burada yapılan arkeolojik inceleme ve kazılar 1957'de başlamış ve 1961 yılına kadar devam etmiştir (Alkım, 1959: 692-694; Duru, 2004: 10). Yine bu bölgede 1989-1991 yılları arasında ikinci dönem kazı çalışmaları İlhan Temizsoy tarafından yapılmış, çok sayıda heykel ve heykel taslağı yüzeye çıkarılmıştır (Temizsoy, 1992: 299-318; Temizsoy, 1993a: 87-101; Temizsoy, 1993b: 57-82). Daha sonra Refik Duru, Yesemek'te başlayan ilk kazı çalışmalarından itibaren edindiği bilgi ve tecrübeleri 2004 yılında yayınladığı "Eski Önasya Dünyasının En Büyük Heykel Atölyesi Yesemek" adlı kitabında bilim dünyasına sunmuştur.

Görüldüğü üzere Yesemek Heykel Atölyesi'nde çok sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonunda çeşitli eserler ortaya çıkarılmıştır bunlar:

- 1: Kapı aslanları
- 2: Sfenksler
- 3: Dağ Tanrısı kabartmaları
- 4: Mimari parçalar.
- 5: Bir adet insan heykeli
- 6: İşlenmiş büyük boş bloklar olarak sıralanabilirler (Temizsoy, 1993: 88).

Yesemek Heykel Atölyesi'nin kimler tarafından ve hangi tarihte kullanıldığı da bir kısım tartışmalara sebep olmuştur. Heykel atölyesinin hangi medeniyete ait olduğu ve hangi tarihlerde aktif olarak kullanıldığı kesin bir şekilde açıklanamamıştır. Bunun sebebi; eserlerin taslak biçiminde kalmış olmasından ve yazılı iki parça buluntunun tam bir tarih yansıtmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak yine de Alkım, Orthmann, Darga gibi bilim insanlarının Yesemek Heykel Atölyesi ile ilgili tarihlendirme önerileri olmuştur. Bu öneriler arasında, İslahiye bölgesinde, çok ciddi tarihî ve arkeolojik çalışmalar yapmış olan Alkım, farklı görüşler ileri sürmüştür. O'na göre; Sam'al yakınlarında bulunan ve Gaziantep Müzesi'nde sergilenen tamamlanmış sfenks (fotoğraf 2) Yesemek'ten götürülmüştür. Bu nedenle Alkım, bütün Yesemek sfenkslerini M.Ö. 2. binyılın sonlarına tarihlendirmeyi uygun görmüştür (Duru, 2004: 47).

Orthmann'a göre Yesemek'de ortaya çıkarılan ve bir savaş arabasının işlendiği kabartma eser, Zincirli, Karkamış, Tel Tainat ve Tel Halaf ortostatları üzerinde bulunan tasvirlerle benzetilmektedir (Orthmann, 1971: 417). Yine Yesemek'de bulunan silindirik sütun parçası üzerinde bulunan Hayat Ağacı figürü ise benzer bir biçimde bir Zincirli ortostatu üzerinde tespit edilmiştir. Orthmann bunların benzer özelliklerde olduğu değerlendirmesinde bulunarak M.Ö. 9. ve 8. Yüzyıllara ait olduğu tespitini yapmıştır. Bu dönem bilindiği üzere Geç Hitit şehir krallıkları dönemine tarihlenir (Duru, 2004: 48; Orthmann, 1971: 417). Bu sebeple Orthman'a göre Yesemek Heykel Atölyesi, Alkım'ın tespitinden 2-3 yüzyıl kadar sonra ortaya çıkmıştır.

Darga ise İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Şark Eserleri'nde sergilenen Zincirli Aslanları'nı Yesemek aslan taslaklarının tamamlanmış hali olarak düşünmüş ve Hitit İmparatorluk sanatının tasvir özelliklerini yansıttığını belirtmiştir (Darga, 1992: 324-325). Duru, bu tespiti dayanarak Hitit İmparatorluk sanat geleneğinin M.Ö. birinci binde, Sam'al Krallığı'na kadar devam ettiğini ifade etmiştir (Duru, 2004: 46). Bu görüşe göre de Yesemek Heykel Atölyesi, M.Ö. birinci binin başlarında ortaya çıkmış olmalıdır.

Yesemek Heykel Atölyesi'nin ortaya çıkış tarihi ile ilgili görüşlerden yola çıkarak atölyenin bölgeye yakın güçlü bir merkeze bağlı olduğunu söylemek mümkün olacaktır. M.Ö. ikinci binin sonlarında ve M.Ö. birinci binin ilk çeyreğinde Yesemek yakınlarında

o denli güçlü bir merkezin varlığı tespit edilmiş değildir. Yesemek Heykel Atölyesi'nde bulunan sfenks ve heykeller ile aynı özellikleri gösteren eserler ise sadece M.Ö. I. binde İslahiye Ovası'nda bilinen en güçlü merkez olan Zincirli/Sam'al da bulunmuştur. Bundan dolayı bu merkez, 30 km. kadar bir mesafede bulunan Geç Hitit Şehir krallıklarından Sam'al'a bağlı olmalıdır³. Bu da heykel atölyesi'nin şimdiki bilgilerimiz doğrultusunda M.Ö. 9 ve 8. yüzyıllara tarihlendiğini göstermektedir.

II- Zincirli (Sam'al)

Zincirli, Gaziantep ili İslahiye ilçesi'nin 10 km. kadar kuzeyinde, Amanos (antik ismi Hamanu) Dağları eteklerinde yer alır. Bu antik kent, birçok özelliği ile Geç Hitit Şehir krallıklarının en önemlilerinden biridir (Luschan, 1893: 14; Luschan, 1898: 177; Umar, 1982: 193; Tropper, 1993: 3-4; Üngör, 2014: 235-239; Özyar, 2005: 10-14; Özyar, 2011:376-380, Schloen: 2009: 203-219). İlk Tunç Çağı'ndan itibaren Roma ve Bizans dönemlerinin sonuna kadar özel bir yerleşim alanı olmuştur (Orthmann, 1971: 24). Zincirli (Sam'al) tarihî rolü ve günümüze yansıyan kültür kalıntıları açısından ele alındığında en parlak dönemini Demir Çağı'nda yaşamıştır. Zincirli/Sam'al'ın Demir Çağı yerleşim dönemi, Geç Hitit şehir krallıkları arasında özel bir yere sahiptir. Bu anlamda Sam'al'da ortaya çıkarılan ortostatlar, Geç Hitit döneminin sanatsal özelliklerini anlamamız açısından son derece faydalı olmuştur. Ayrıca Sam'al antik kenti, mimari özellikleri açısından da Geç Hitit krallıkları arasında farklı bir değer taşımaktadır (Özyar, 2005: 18; Özyar,2011:376-381). Höyükte bulunan yerleşimin mimari kalıntılarında anlaşıldığına göre, daire biçimli bir plân göze çarpmaktadır. Yerleşim alanı 720 m. çapında çift duvarlı bir sistem ile korunmuştur (Darga, 1992: 221; Schloen, 2009: 203-219). Şehrin genelinin koruyuculuğunu üstlenen dış sur yapısında üç kapının bulunduğu anlaşılmıştır. Bu sur duvarı 2.2 km. uzunluğunda, 3 m. kadar genişlikte ve üst kerpiç kısımları ile birlikte yaklaşık 10 m. yüksekliğe ve 100 kuleye sahiptir. Bu muhteşem yapının, Amanos Dağları üzerinden Çukurova'ya ve oradan da İç Anadolu'ya geçişi sağlayan askeri ve ticari geçitlerin de güvenliğini sağladığına şüphe yoktur (Darga, 1992: 273; Başgelen, 1999: 150-157; Önal vd. , 2007: 56). Bu merkezde yapılan araştırma ve kazılarda Zincirli/Sam'al antik kentinde, çok sayıda ortostatlar, sfenksler, yazıt ve heykeller ele geçmiştir (fotoğraf 3).

Bilindiği üzere Ege Göçleri sonucunda Hitit Büyük Devleti tarih sahnesinden çekilmiştir (Mansel, 2014: 93-95; Kaya, 2012: 11-12; Taşdöner 85-103). Ancak bu devletin halkının büyük çoğunluğu Anadolu'nun güneyine doğru göç etmiştir. Bu halk daha önce bildikleri orta ve güney Anadolu'ki önemli merkezlere yerleşerek Hitit kültürü ile yaşamalarını sürdürdükten belli bir zaman sonra da şehir krallıklarını kurmuşlardır. İşte bu krallıklar özellikle kültür sanat yönünden zamanla geleneksel Hitit kültür ve sanatı, Assur, Fenike ve Aram etkisine girmiştir (Akurgal, 1998: 142-175; Üngör, 2014: 179-185). Ele

3) Bu konuda detaylı bilgi için bk. (Duru, 2004: 44-50).

aldığımız bu merkez Hitit sanatının gelişim ve değişiminin izlenebilmesi açısından son derece önemlidir. Bulunduğu coğrafyanın da etkisi ile bahsi geçen kültürel ve sanatsal etkilerin en bariz şekilde göze çarpan unsurları Zincirli/Sam'al kalıntılarından görülebilmektedir (Üngör, 2011: 137-163).

Paris Louvre Müzesi'nde Zincirli/Sam'al ve Yesemek'ten götürülerek sergilenen üç heykel bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de kapı aslanı heykelidir. Louvre Müzesi'nde yerinde gözlemleyerek fotoğraf çekimlerini yaptığımız kapı aslanı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Eski Şark Eserleri Müzesi'nin giriş kapısında sergilenen kapı aslanları ile neredeyse birebir aynı özelliklerdedir.

A- Sfenks 1

Paris Louvre Müzesi'nde AO 8189 kayıt no ile sergilenen 1. sfenksin Yesemek Heykel Atölyesi imalatı taslak sfenkslerden olduğu müze kayıtlarından anlaşılmaktadır. Bu sfenks Yesemek'te mevcut olan taslak sfenksler ile aynı özellikleri taşımaktadır. Bazalt taştan yapılmış olan sfenks, frontal ve plastik olarak tasarlanmıştır. Yesemek'te mevcut olan ve Alkım tarafından eğri ve yumuşak bir üslup ile yapıldığı değerlendirilen örnekler ile çok benzerlik göstermektedir (Duru, 2004: 25). Son işçilik aşamasında kaldığı anlaşılan bu sfenkste gövdenin ön kısmı yumuşak bir biçimde öne çıkarılmıştır. Sfenksin alt kısmında ise ayak ve pençelerin yapılması için öne çıkartıldığı görülen bir kademe kısmının olduğu görülmektedir. Başın üst kısmında ise alçak bir kabartma şerit halindeki alın süsünün gittikçe açılarak sırt üstüne uzatıldığı izlenmektedir. Yüz kısmında kaş ve burun çizilerek göz sınırları yüzün her iki tarafında oval bir biçimde belirginleştirilmeye çalışılmıştır. Sol kısmında ise bu göz hatları biraz daha belirgin bir biçimde görülebilmektedir. Sfenks üzerinde, Zincirli yakınlarında bulunan ve Yesemek'ten götürüldüğünü tahmin ettiğimiz sfenkslerde bulunan kulak kısmı ise bu sfenkste oluşturulmadan bırakılmıştır. Ve yine Yesemek Açık Hava Müzesi'nde bulunan bu tip taslakların çok azında şekillenmiş olan ve yüzün iki tarafından aşağıda çene hizasına kadar sarkan saç bukleleri sfenkste görülmekle birlikte çok kaba bir biçimde ham taslak olarak yer almaktadır (fotoğraf 4).

B- Sfenks 2

Paris Louvre Müzesi'nde AO 8180 kayıt no ile sergilenen 2. sfenksin de Yesemek Heykel Atölyesi'nde yapılan taslak sfenkslerden olduğu anlaşılmaktadır. Bu sfenksin de Yesemek'ten alındığı müze kayıtlarından da anlaşılmaktadır. 1. sfenks gibi 2. sfenksin de bugün Yesemek'te mevcut olan aynı tür sfenksler ile çok benzer özellikler gösterdiği açıkça görülmektedir. Bu sfenks de 1. sfenks gibi frontal ve plastik olarak tasarlanmıştır. İlk bakışta 1. sfenks ile benzer özelliklerde yapıldığı anlaşılmakla birlikte detaylara baktığında ayırt edici özellikler bulunmaktadır. 2. sfenksin gövde kısmı 1. sfenkse göre biraz daha fazla öne çıkarılmıştır. Ancak işçilik açısından biraz daha ham olduğu da göze çarpmaktadır. Göz çukurlukları belirgin bir şekilde fark edilememektedir. Başın taç kıs-

mında alçak bir kabartma şerit halindeki alın süsünün gittikçe açılarak, sırtın üstüne doğru uzatılmış biçimde tasarlandığı görülmektedir. Sfenksin alt kısmında ayak ve pençelerin yapılması düşünülerek bir kademe kısmının bırakıldığı anlaşılmaktadır. Diğer örneklerde olduğu gibi bu sfenkste de taç biçimli alın süsünün, hemen altından iki yana sarkıtılması planlanan bukle kalınlıklarının işlenmek üzere kaba bir şekilde bırakıldığı anlaşılmaktadır. Bu sfenkste de Gaziantep Müzesi'nde tamamlanmış olan sfenkste görülen ve bu sfenks üzerinde de yapılması muhtemel olan kulaklar, 1. Sfenkste olduğu gibi yapılmadan bırakılmıştır. Eğri üslupta olduğunu söyleyebilmemize rağmen, yüz hatları 1. sfenks kadar belirgin olmadığından, tamamlanmamış sfenksin yumuşak hatlı olup olmadığını söylemek pek mümkün değildir (fotoğraf 5-çizim 1).

C- Zincirli Aslanı

Bu aslan heykeli müzede 1. ve 2. sfenksler ile aynı bölümde sergilenmektedir. Müze kayıtlarına göre heykel 1922 yılında Zincirli'den götürülmüştür. Geç Hitit sanatının geleneksel Hitit türünde işlenmiş olan portal aslan heykeli, Luschan'ın 19. yüzyılın sonunda Sam'al antik yerleşmesinde yaptığı kazılar sırasında ortaya çıkarılmıştır. Bu sfenks, Zincirli'de sitadel sur ile "*Arzani/enine iç sur*" arasında ortaya çıkarılan ve hangi yapıya ait olduğu anlaşılamayan 5 portal aslan heykelinden biridir. Bu kapı aslanlarından ikisi İstanbul Eski şark Eserleri Müzesi'nde, bir diğeri Berlin Vorderasiatisches Museum'da ve ele aldığımız kapı aslanı heykeli ise Paris Louvre Müzesi'nde AO 8188 kayıt no ile sergilenmektedir. Bu yontular Zincirli eserleri arasında en eski örnekleri oluşturmaktadır (Darga, 1992: 231).

Louvre Müzesi'nde sergilenen kapı aslanı heykeli, bazalt (Dolerit) taştan yapılmış ve plastik olarak tasarlanmıştır. Heykel, sadece baş ve boyun kısımlarından oluşmakta, ayak kısımları ise bulunmamaktadır. Burun ve ağız kısmı dışarıya doğru belirgin bir şekilde yapılan heykelin ağız kısmı açık bir biçimde tasarlanmıştır. Aslanın ağız kısmında dişleri ve alt çenesinin uç kısımları kırıktır. Burun delikleri belirgin bir biçimde yapılmış ve bıyık kısımları tırtıklı ve önden geriye uzanır bir biçimde işlenmiştir. Gözler çukur bırakılmış ve oldukça büyüktür. Bu göz boşluklarının Sam'al Krallığı döneminde değerli bir taş veya metal koyularak doldurulduğunu tahmin etmekteyiz. Yuvarlak göz çukurluklarının dış kenarları çember biçiminde bir kabartı ile hareketlendirilmiştir. Kulaklar ise göz ile aynı hizada, geriye doğru uzanır bir şekilde tasarlanmıştır. Yine göz ile kulak kısmı arasında yer alan ve başı tam bir şekilde dolanan bir şerit ile başlatılan yeleli kısım, kulakların alt bölümlerinde çizgiler halinde belirgin hâle getirilmiştir (Fotoğraf 6-7, Çizim 2-3-4).

Sonuç

Anadolu'nun tarihî ve arkeolojik kalıntılarının eşsiz değerinde olduğu çok iyi bilinmektedir. Özellikle Gaziantep ve çevresi bu anlamda çok önemli bir arkeolojik hazine

niteliğindedir. Öyle ki sadece İslahiye ilçesi bile tarih sürecinde çok sayıda krallığa başkentlik yapmıştır. Zalpa (Tilmen veya Taşlıgeçit), Sam'al (Zincirli) ve Sakçagözü bunlara güzel ve önemli örneklerdir. Bu krallıkların ve halklarının dünya kültür mirasına önemli katkıları olmuştur. Bunların en önemlilerinden bazıları, onlar hakkında bilgi edinmemizi sağlayan heykellerdir. Şüphesiz ki bunların yapıldıkları yerlerde sergilenmesi, hem ülkemizin kültür turizmi açısından hem de o eserleri vücuda getiren insanlara saygı açısından çok önemlidir. Osmanlı döneminde coğrafyamızın bu denli zengin olduğu ve kültürel kalıntıların çok ciddi kıymet taşıdığı maalesef bizden önce yabancıların dikkatini çekmiştir. Ancak gerek arkeolojik yüzey araştırmalarında ve gerekse kazılar sonucunda elde edilen eserler buldukları yerlerde değerlendirilmemiştir. Yasal veya yasa dışı yollarla elde edilen buluntular, çoğu zaman değişik yollardan ülkemizin dışına çıkarılmıştır. Bu çalışmada ele aldığımız İslahiye bölgesinin kültürel zenginlikleri arasında bulunan Yesemek ve Zincirli Höyük eserlerinden iki sfenks ve bir kapı aslanı Paris Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu eserler Louvre müzesinde tarafımızdan incelenmiş, sanatsal özellikleri İslahiye bölgesinin heykelleri ile mukayese edilmiştir.

Bu çalışma ile ülkemizin tarihî ve kültürel mirasının, yurtdışına çıkarılmış olanlarının farkına varılmasını ve mümkünse geri getirilmesini, ya da en azından bundan sonra bu tip kültürel değerlerimize daha iyi bir şekilde sahip çıkılmasını amaçladık. Çalışmamızın yurt dışında bulunan kültürel varlıklarımızla ilgili olarak yapılacak çalışmalarda faydalı olacağı inancındayız.

Kaynakça

- Akurgal, E. (1998). Anadolu Uygarlıkları. İstanbul: Net Yayınları.
- Alkım, B. (1959). "Yesemek Kazısı ve İslahiye Bölgesi Araştırmaları". Belleten, XXIII, Ankara, ss. 692-694.
- Alkım, B. (1960). "1958 Yılı Yesemek Çalışmaları". Belleten, XXIV Ankara, s. 1-10.
- Başgelen, N. (1999). Dünya Kültür Mirasında Gaziantep. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Darga, M. (1992). Hitit Sanatı. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Duru, R. (2003). Unutulmuş Bir Başkent Tilmen. İstanbul: Türsap Kültür Yayınları.
- Duru, R. (2004). Eski Önasya Dünyasının En Büyük Heykel Atelyesi Yesemek. İstanbul: Türsap Kültür Yayınları.
- Gavaz, Ö. S. (2008). "Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine". Anadolu/Anatolia 31, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, s. 1-17.
- Forlanini, M. (1997). "Gab es eine Hethitische Stadt Hamsa". Archivum Anatolicum. 3, 117-123.

- Kaya, M. A. (2012). Türkiye'nin Eski Çağ Tarihi ve Uygarlıkları I-II. İzmir: İlya yayınları.
- Klass, R. V. (2008). "Across the Euphrates". "Across the Euphrates". *Anatolia and the Jazira During the Old Assyrian Period*, (Old Assyrian Archives, Studies, Volume 3), Leiden: p. 16.
- Landsberger, B. (1948). Sam'al. Karatepe Harabelerinin Keşfi ile İlgili Araştırmalar. Ankara: TTK Yayınları.
- Luschan, F. V. (1893). *Ausgrabungen in Sendchirli I*. Berlin.
- Luschan, F. V. (1898). *Luschan Ausgrabungen in Sendchirli II*. Berlin.
- Mack, J. E. (1976). *A Prince of Our Disorder: The Life of T.E. Lawrence*. Boston: Little, Brown and Company.
- Mansel A. M. (2014). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Miller, J. L. (2001). "Anum-Hirbi and His Kingdom". *Altorientalische Forschungen*, 28 (1): 65-101.
- Naumann, R. (2007). *Eski Anadolu Mimarlığı*. Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Orthmann, W. (1971). *Untersuchungen zur spaethethitischen Kunst*. Bonn: Habelt.
- Önal, M. (2007). *Gaziantep İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat varlıkları Envanteri Gaziantep: Dolphin Ajans*.
- Özyar, A. (2005). "Geç Hitit Krallıkları" *Arkeoatlas* 4, 10-14.
- Özyar, A. (2011). "Geç Hitit Krallıkları" *Arkeoatlas*, 376-381.
- Schloen, J. D. (2009). "Organizing for Ancient Sam'al: New Excavations at Zincirli in Turkey". *Near Eastern Archaeology*, Vol. 72, No. 4 (DECEMBER 2009), pp. 203-219.
- Taşdöner, K. (2012). "Eski Çağ'da Anadolu'nun Siyasi ve Demografik Yapısını Değiştiren Kitleli Göçler". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı* 10(13): 85-103.
- Tropper V. J. (1993). *Die Inschriften von Zincirli*. Münster: UGARIT-Verlag.
- Temizsoy, İ. (1992). "1990 yılı Yesemek Taşocağı ve Heykel Atelyesi Kazı ve Restorasyon Çalışmaları". II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, ss. 299-318.
- Temizsoy, İ. (1993a). "1991 Yılı Yesemek Açık hava Müzesi Kazı Raporu". II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, ss. 87-101.
- Temizsoy, İ. (1993b). "Yesemek Taşocağı ve Heykel Atölyesinde Kazı ve Araştırmalar". 1992 yılı Anadolu Medeniyetler Müzesi Konferansları, ss. 57-82.
- Umar, B. (1982). *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

- Ünal, A. (1981). "Hitit Kenti "Ankuwa'nın Tarihçesi ve Lokalizasyonu Hakkında". Bel-
leten XLV/2 S. 180, ss. 433-455.
- Ünal, A. (2002). Hititler Devrinde Anadolu. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2003). Hititler Devrinde Anadolu. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2006). "Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Ka-
dar Adana ve Çukurova Tarih". Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
(Arkeoloji Özel Sayısı), 15(3): 67-102.
- Üngör, İ. (2011). "İslahiye Ve Çevresinde Geç Hitit Merkezleri". Kafkas Üniversitesi
Sosyal Bilimler enstitüsü Dergisi S. 8 Sonbahar Kars: Kafkas Üniversitesi
Yay.
- Üngör, İ. (2014). İslahiye ve Çevresinin Eskiçağ Tarihi. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Winstone, H. V. F. (1978). Gertrude Bell. New York: Quartet.
- Woolley, L. C. (1925). Carchemish I, II, III. London: Oxford University Press.

EKLER

Fotoğraf 1: Yesemek Heykel Atölyesi

Fotoğraf 2: Gaziantep Müzesi Bahçesinde Bulunan Sfenks

Fotoğraf 3: Sam'al (Zincirli) Kazı Alanı

Fotoğraf 4: 1. Sfenks

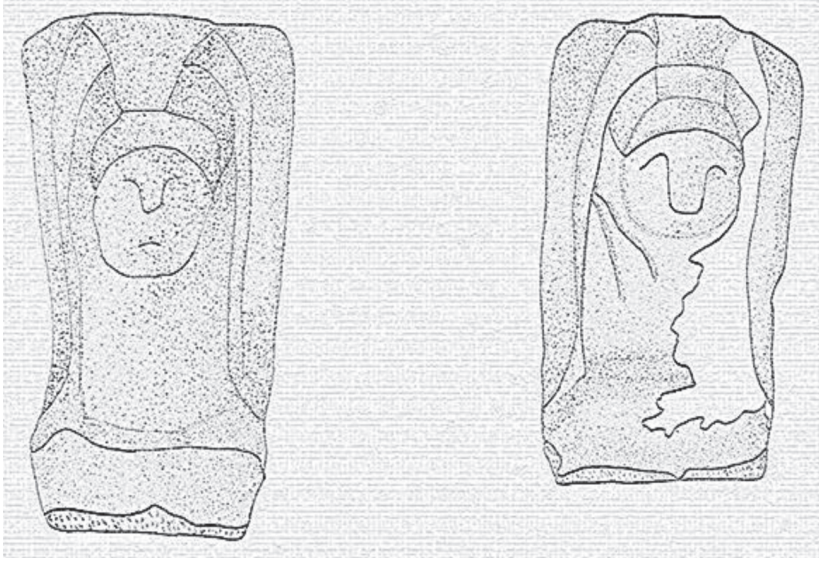
Fotoğraf 5: Sfenks 2

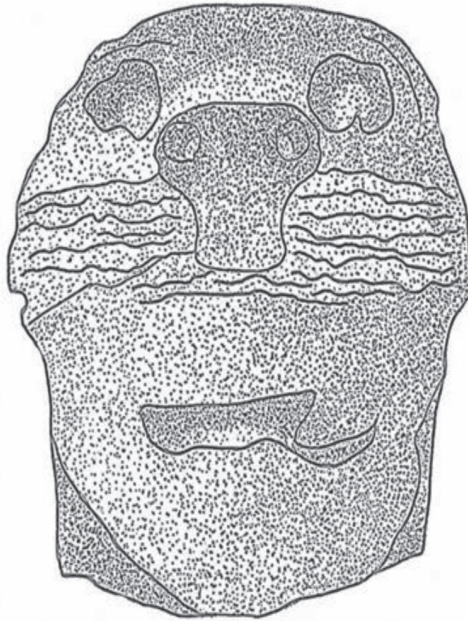
Fotoğraf 6: Sam'al Aslanı

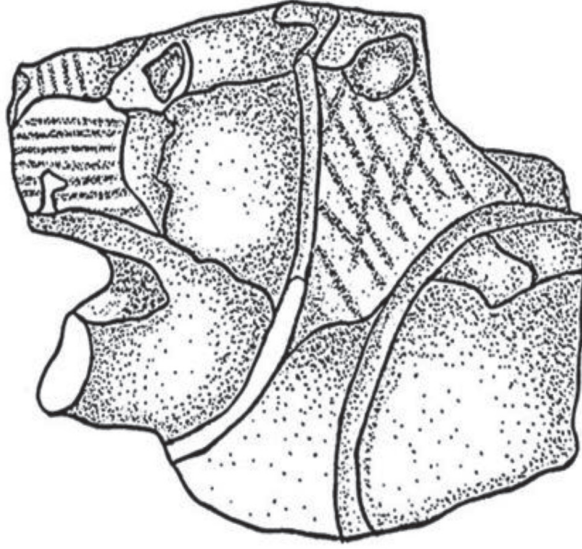
Fotoğraf 7: Sam'al Aslanı

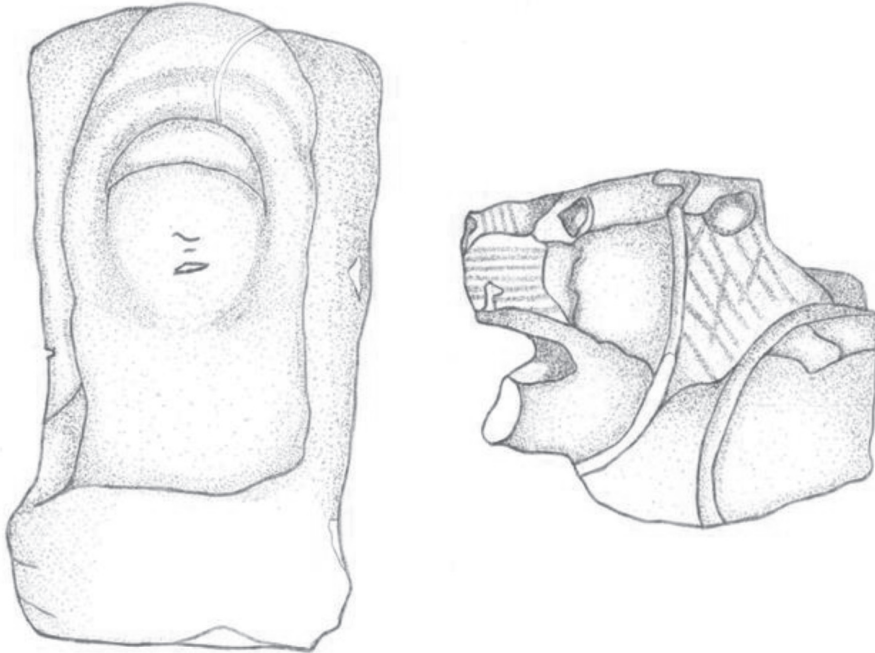
Çizim 1: 1. ve 2. Sfenkslerin Çizimleri

Çizim 2: Sam'al Aslanı Çizimi

Çizim 3: Sam'al Aslanı Çizimi

Çizim 4: Sfenks 2 ve Sam'al Aslanı Çizimleri

